

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ”
ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ
КАТЕДРА „ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ
И ПУБЛИЧЕН МЕНИДЖМЪНТ”

ДОБРИН МЛАДЕНОВ НЕСТОРОВ

КРИТЕРИИ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ОБЕКТИВНОСТТА
НА СЪДЕБНО-ПОЧЕРКОВИТЕ ЕКСПЕРТИЗИ
ЗА НУЖДИТЕ НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за получаване
на образователна и научна степен „доктор”

Благоевград

2011 г.

ЮГОЗАПАДЕН УНИВЕРСИТЕТ „НЕОФИТ РИЛСКИ“

ПРАВНО-ИСТОРИЧЕСКИ ФАКУЛТЕТ

КАТЕДРА „ПУБЛИЧНОПРАВНИ НАУКИ

И ПУБЛИЧЕН МЕНИДЖМЪНТ“

ДОБРИН МЛАДЕНОВ НЕСТОРОВ

**КРИТЕРИИ ЗА ПОВИШАВАНЕ НА ОБЕКТИВНОСТТА
НА СЪДЕБНО-ПОЧЕРКОВИТЕ ЕКСПЕРТИЗИ
ЗА НУЖДИТЕ НА НАКАЗАТЕЛНИЯ ПРОЦЕС**

АВТОРЕФЕРАТ

**на дисертационен труд за получаване
на образователна и научна степен „доктор“
по научна специалност 05.05.17. Наказателен процес**

НАУЧЕН РЪКОВОДИТЕЛ:
Доц. д-р Добринка Чанкова

РЕЦЕНЗЕНТИ:
Проф. д-р Иван Боев
Доц. д-р Веселин Вучков

Благоевград
2011 г.

Дисертационният труд е обсъден и предложен за защита от разширен катедрен съвет на катедра „Публичноправни науки и публичен мениджмънт“ към Правно-историческия факултет на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Докторантът е научен сътрудник I степен в Центъра за експертни криминалистически изследвания и изпитвания при Научноизследователския институт по криминалистика и криминология – МВР.

Изследванията за дисертационния труд са извършени в НИКК – МВР, ОЕКД – СДВР, БНТЛ при ОДМВР – Пловдив и ИИТ - БАН.

Защитата на дисертационния труд ще се проведе на 21.09.2011 г. от 12:00 часа в 6314 на Правно-историческия факултет на ЮЗУ. Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се на интернет страницата на ЮЗУ „Неофит Рилски“.

Автор: Добрин Младенов Несторов

Заглавие: Критерии за повишаване на обективността на съдебно-почерковите експертизи за нуждите на наказателния процес

Редактор: Р. Колева

Тираж: 50 бр.

Полиграфическа база на МВР

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Значимост и актуалност на изследването

Значимостта и актуалността на изследването се обуславя от новостта и обществената значимост на направените научни разработки и предложения *de lege ferenda*.

Съдебно-почерковата експертиза (СПЕ) е способ на доказване, който се използва често в наказателния процес и има съществено значение в борбата с престъпността. Нейното успешно прилагане дава възможност за идентифициране на лица, пряко или косвено свързани с извършени престъпни деяния, както и за изясняване на други обстоятелства по престъпления, които в повечето случаи са с голяма обществена опасност.

Показателен за значението и нарасналата необходимост от извършване на идентификация на лица по почерка е увеличеният в последно време брой на този вид криминалистически изследвания. Така например през периода 2007 г., 2008 г. и 2009 г., извършваните от Научноизследователския институт по криминалистика и криминология (НИКК) СПЕ, назначени от разследващите органи и съда, са нараствали прогресивно и са били съответно 233, 254 и 274. Този процес е свързан пряко с приемането на България за член на ЕС и хармонизиране на националното законодателство с европейското, включително в областта на наказателноправните въпроси и по-конкретно тези, насочени към защита на предоставените от ЕС средства по предприсъединителни и присъединителни фондове и към борбата с прането на пари, имотни, банкови и застрахователни измами и други престъпления. Действията на правозащитните органи в тази насока са свързани с извършването на голям брой проверки и разследвания, при които СПЕ често е един от основните способи за разкриване и доказване на престъпни деяния.

Посочените обстоятелства налагат повишаване на качеството и обективността на СПЕ и съответно по-високи изисквания към компетентността на вещите лица, извършващи този вид експертизи. В настоящия момент обаче при изготвянето на СПЕ съществуват недостатъци, които са констатирани от направените изследвания. От проверените за период от две години експертни протоколи за извършени идентификационни изследвания на 14 461 почеркови обекта е установен немалък процент с вероятно заключение (12%) или отказ от отговор (6%), като в повечето случаи причината за това е непознаване и нарушаване на методическите изисквания за оценка на представените за изследване материали. Освен това има голям брой експертизи (30% от изследваните) с недостатъчна или липсваща аргументация на изводите, което противоречи на изискванията на чл. 152, ал. 1 от Наказателно-процесуалния кодекс (НПК). В повечето от тези случаи, разследващите органи и съдът получават непълноценни заключения, които налагат назначаването на нови експертизи и други процесуални действия и забавят наказателния процес.

Изучаването на експертната практика показва, че причините за появата на посочените проблеми се коренят в липсата на единни стандарти за контрол на качеството в съответствие с ясни критерии за обективност. Това определя насоката на дисертационното изследване към изучаване на актуалните недостатъци на методическите и практически пособия и обучението на лицата, които извършват СПЕ. Търсен е най-рационалният начин за систематизиране и определяне на принципите, които да се използват за обективно извършване на СПЕ и за гарантиране на нейната ефективност в наказателния процес.

Досега у нас липсва научна разработка, която да предложи способности за унифициране и стандартизация на системния ход за извършване на СПЕ и нейното протоколиране. Всъщност, това е основата за реализиране на процеса за управление и контрол на качеството на криминалистическите експертизи. Такива директиви са залегнали в ръководните документи на Европейска мрежа на криминалистическите институти (ENFSI) и са възприети в лабораториите за почерков анализ на повечето от членуващите в тази

организация институти, но досега не е предложен начин за тяхното въвеждане в българската експертна практика. Дисертационният труд запълва този дефицит, като предлага ефикасни и научно обосновани способи за установяване на критерии за повишаване на качеството на СПЕ.

Обективността на СПЕ трябва да се гарантира и чрез приложението на нормативната уредба. Засега разпоредбите и формулировките в Глава двадесет и първа „Вещи лица” на Закона за съдебната власт, Глава четиринадесета „Способи на доказване”, Раздел III „Експертиза” на НПК чл. 144 – 154, Глава четиринадесета „Доказателства”, Раздел V „Вещи лица” на ГПК чл. 195 – 203 и Наредба № 1/16.01.2008 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица на Висшия съдебен съвет (ВСС), въпросът за качеството на експертизите е решен само чрез посочване на принципите за „добросъвестност, обективност, всестранност и пълнота на експертното изследване”, но не и чрез конкретни правила за спазването им. Несъвършенството на нормативните актове води и до противоречия. Съгласно установената практика, в момента всички СПЕ по досъдебни производства и повечето от тези по наказателни дела на съдилищата се назначават за извършване от експертните звена на МВР. В тях, съгласно изискванията на чл. 170, ал. 1, т.4 и чл. 181, ал. 1 от Закона за министерството на вътрешните работи (ЗМВР) и утвърдените от министъра длъжностни характеристики, като експерт-криминалисти се назначават само лица с висше образование, което гарантира наличие на общи и специални познания, служещи за основа на следващото специализирано обучение. В същото време, в чл. 13, ал. 1 от Наредба № 1/16.01.2008 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица на ВСС не се изисква образователен ценз за вписване на вещи лица в списъците на съответните съдилища, което предполага, че за експерт-криминалисти могат да бъдат назначени и хора със средно образование. В някои научни публикации по проблемите на СПЕ се посочват тези недостатъци на нормативната уредба, но не се търсят начини за тяхното отстраняване. Настоящото научно изследване предлага правила, чието спазване може да бъде обвързано с

нормативни актове и да позволи осъществяването на регулирано управление на контрола на качеството чрез утвърждаване на развитите в труда критерии за обективност.

Допълнителни възможности за внасяне на по-голяма обективност в идентификационното изследване на почерка дава и използването на електронноизчислителната техника (ЕИТ) и статистически способи за обработка на данните. Рационализацията на експертизите в тази насока изисква приложението на компютъризирани програми, които да помагат на експертите във фазите на изследването, които изискват по-голяма прецизност и отнемат повече време. Дисертационният труд предлага конкретни научни разработки на ЕИТ системи за оценка на стойността на идентификационните признаци и денситометричен и графометричен анализ.

Вземайки предвид изложените проблеми и важното място на СПЕ като доказателствен способ в наказателния процес, настоящият дисертационен труд е насочен към изследване на теоретичните, правните и организационните основи на СПЕ с оглед формулирането на научно обосновани критерии за повишаване на нейната обективност.

2. Цел и задачи на дисертационното изследване

Целите на настоящия научен труд са:

- да установи актуалното състояние на съдебно-почерковата експертиза, на базата на което да се разкрият детайлно аспектите, изискващи усъвършенстване;
- да намери и разработи критерии за повишаване на обективността на съдебно-почерковите експертизи, извършвани от вещите лица в системата на МВР за нуждите на наказателното производство;
- да предложи някои изменения *de lege ferenda* за нормативни актове, чрез които да се гарантира качеството и обективността на изследванията и заключенията на криминалистическите експертизи, респективно СПЕ.

За тяхното реализиране са решени следните **задачи**:

1. Задълбочено проучване на световния и българския опит в областта на съдебно-почерковата експертиза и намиране на методически принципи, които водят до описаните проблеми и тези, които могат да послужат за формиране на критерии за повишаване обективността на СПЕ като способ на доказване.
2. Проучване на актуалното състояние на методиката за обучение и извършване на съдебно-почерковата експертиза от вещи лица от МВР и анализ на аспектите, които трябва да бъдат осъвременени и усъвършенствани.
3. Проучване на практиката за използване на допълнителни способности и технически средства за повишаване на обективността на СПЕ.
4. Изследване на актуалното качество на съдебно-почерковите заключения на базата на методологическите и правните изисквания.
5. Разработване на осъвременена унифицирана методика за идентификация на лица по почерка и за обучение на вещите лица.
6. Разработване на ръководна инструкция за определяне на системен ред, позволяващ контрол и гарантиране на качеството при извършване на СПЕ в наказателния процес.
7. Анализ на нормативни актове, свързани със СПЕ и предлагане на нови и усъвършенствани регулатори, които да гарантират повишаване на нейното качество.
8. Разработване и усъвършенстване на способите за допълнителен почерков анализ с помощта на ЕИТ за внасяне на по-голяма обективност в решаването на по-сложните казуси и в обучението на вещи лица.

3. Предмет на изследването

Предмет на изследването са методическите, организационните и нормативните аспекти на СПЕ като способ за доказване в наказателния процес.

Работни хипотези на изследването са:

- Почеркът е проявление на човека, което има индивидуални признаци и той може да бъде идентифициран по тях. Тези признаци се формират и проявяват като динамичен стереотип и затова идентификацията на лица по написани от тях ръкописни текстове и подписи изисква специфични умения. Те могат да бъдат създадени само чрез придобиване на познания, базиращи се на единна методика. Тя трябва да е изградена на базата на комплексен подход към количествения и качествения анализ на съвкупностите от идентификационни признаци в съчетание с уеднаквяване на основните научни понятия и принципи на изследването и документирането му;
- Идентификацията по почерка е сравнително изследване с по-голяма степен на субективност /в сравнение например с трасологията или дактилоскопията/ и затова методиката за извършване се нуждае от ясни критерии за управление и контрол на качеството. Затова е необходимо на базата на опита на Европейската мрежа на криминалистическите институти (ENFSI) и утвърдените общи изисквания относно компетентността на лабораториите за изпитване и калибриране ISO/IEC 17025 в нашата експертна практика да се разработи и въведе специален стандарт за извършване на СПЕ.
- Нуждата от актуализация и усъвършенстване в областта на почерковите експертизи се обуславя и от влияенето, което оказват новите технологии върху писмената практика. Ползването на компютърна техника за комуникации,

ограничава писането на ръка, но не отменя нуждата от него. Новите условия видоизменят функциите и целите на ръкописа, но почеркът остава едно от основните биометрични проявления на човека, което дава възможност той да бъде идентифициран. Във връзка с това криминалистическите изследвания в тази насока имат нужда от критерии за обективност които да са съобразени с новите практически насоки в писмената дейност на човека.

4. Методология на изследването

В дисертационния труд са използвани няколко **научни метода** на изследване за постигане на поставените цели и решаване на научноизследователските задачи.

С **историческия метод** се прави проучване на развитието и усъвършенстването на методите и правилата за извършване на СПЕ у нас и в чужбина.

Сравнителният метод е използван за установяване на недостатъците на различните формални, количествени и качествени критерии в сравнение с комплексния подход и намиране на неговите предимства, които водят до по-голяма обективност на изследването. Чрез метода са подчертани също сложността и трудностите за извършване на обективни СПЕ в сравнение с други криминалистически експертизи.

За пълното и всестранно изясняване на процеса на формиране на почерка с цел добиване на обективна представа за естеството на идентификационните признаци и начините за тяхното установяване са приложени **анализ и синтез**.

С помощта на **дедуктивния метод** от общото понятие за почерка, теорията за идентификация и учението за динамичния стереотип е изведен частния подход за извършване на СПЕ, като се има предвид съвкупността от индивидуални особености, изградени в хода на формиране на личностния динамичен стереотип.

Логическа връзка и последователност са използвани при

описанието на закономерностите, въз основа на които е разработен методът за оценка на идентификационната стойност на частните признаци.

При набирането и обработката на базата от данни за актуалното състояние на протоколираните заключения от извършени СПЕ и при анкетата за установяване на методическите пособия и техническите средства, които се използват в Базовите научно-технически лаборатории (БНТЛ) и Научно-техническите лаборатории (НТЛ), са приложени **статистическо и емпирично проучване**. Същите методи са използвани и за изготвянето на техническите задания и извършване на валидирането на компютърните програми за определяне на идентификационната стойност на признаците и за графометричен и денситометричен анализ.

Чрез прилагането на посочените научни методи се постига комплексно и последователно изследване по поставените задачи и се създава възможност за осъществяване на заложените цели.

5. Обем и структура на дисертацията

Дисертацията се състои от увод, четири глави, изводи и предложения, списъци с използваната литература и нормативните актове и приложения. Общият обем на труда е 243 страници, които обхващат: основен текст, включително 3 таблици, 80 фигури и 1 схема; списък на литературните източници, съдържащ 57 заглавия на български, английски, немски и руски езици; списък на нормативните актове; изводи, предложения и 8 приложения, съдържащи резултати от изследванията, както и примерни протоколи, инструкция, указания и други материали, необходими за повишаване на обективността на съдебно-почерковите експертизи. Направени са и общо 165 бележки под линия.

II. СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Първа глава „Възникване и развитие на научните методи при криминалистическото изследване на почерка”

Глава първа съдържа четири параграфа и е посветена на възникването и развитието на научните методи при формирането на почерковите експертизи в исторически план.

Целта на тази част от дисертационния труд е да се установи кой от наложилите се в практиката способи за идентификационно изследване на почерка се гради върху принципи, гарантиращи най-голяма обективност на заключенията.

Параграф първи „Възникване на необходимост от идентификация на пишещия и първи опити в тази насока” представлява кратко описание на появата на писмото и писмените документи и възникналите предпоставки за извършване на свързани с тях престъпления, което поражда необходимостта от извършване на експертизи и нуждата от „специалисти” за определяне изпълнителя на даден текст или подпис.

В началото основен подход за определяне на изпълнителя е чисто субективното и визуално разпознаване, поверено на писари, учители, художници и изобщо на всеки, който владее “изкуството” писане в по-голяма степен от останалите. Тези „специалисти” са сравнявали ръкописните текстове и подписите, предоставяни им от властите или съда, по чисто формален принцип, без да се опитват да разберат основните свойства и характеристики на почерка като сложна мисловно-двигателна дейност.

По време и след епохата на Просвещението издаването на писмени документи се превръща в масова практика и тогава възниква нуждата от вещи лица, които имат по-задълбочени познания за писмото и биха могли да определят достоверно кой е изпълнител на даден ръкопис или подпис.

През този период разпознаването на пишещия започнало да се нарича калиграфска експертиза, защото, поради липса на други

специалисти, най-често то бива поверявано на майстори на писмото - калиграфи. Те не вниквали в изследването на индивидуалните характеристики на почерка и за доказване на заключенията си пред съда ползвали наукообразна терминология, в която влагали своите субективни виждания за съвпадения и различия.

Въпросът за легитимността на почерковата експертиза е разгледан от страна на съдебната практика. С възникването на прецеденти с противоречиви заключения, които пречат за решаване на делата, се появява и необходимост от въвеждане на регламент и определяне на ценз за извършване на СПЕ. По такъв повод през 1570 г., във Франция, съдът създава Корпорация на специалистите по съдебно изследване на документи, която по-късно, през 1727 г., е преобразувана от Людовик XV г. в Академия за писмените документи. Това поставя началото на опитите за определяне на критерии за обективност на СПЕ.

Стремешът към търсенето на по-голяма достоверност на експертизите и на опитите за регламентирането им довежда и до опити за описание на почерковите признаци, каквито са разгледаните издания на Франсоа Демел (1604 г.) и Жан Жак Равено (1665 г.).

Въпреки многобройните правила, декрети и предписания от страна на властите или на съдилищата и наличието на издадени описания, до края на XIX в. не е намерен научен подход, който да обясни как и къде да бъдат търсени обективните страни в индивидуалността на почерка.

В параграф втори „Зараждане на научнообосновани методи” се разглеждат първите опити почерковото изследване да се развие и базира на задълбочени научни анализи и оценки. Различните методи са представени с коментар на техния принос за развитието на съдебно-почерковата експертиза и посочване на положителни им страни и недостатъци.

Първите опити за внасяне на научност и систематика в изследването на почерка се правят от последователите на **графологичният подход**. В края на XIX в. и началото на XX в., предимно във Франция, изследователи на почерка като абат Мишон и неговите последователи Веренер и Крепе-Жемен систематизират

признаци, разделени основно на общи и характерни и предлагат подходи за тяхната оценка, чрез които се правят изводи за характерните особености на личността на пишещия и по този начин полагат основите на съвременната графология. В началото целта на тези изследователи не е била идентификация на пишещия, но в процеса на развитие на познанията им те достигат до извода, че същите принципи на изследване могат да бъдат използвани за разпознаване на изпълнителя на даден писмен документ със съдебни цели.

През 1895 г. известният криминалист Ламброзо издава своята книга „Графология” и влиза в историята като първия, свързал тясно изучаването на почерка с криминалистическа цел.

Поради факта, че разпознаването на характера предизвиква любопитството на много хора, първото значение на думата графология остава по-популярно и добива и по-голяма гражданственост. В научното изучаване на почерка обаче се прави разграничение, при което под графология се разбира именно смисълът, който влага абат Мишон, а изследването с идентификационна цел би следвало да се нарича криминалистическо.

През 1918 г. немският криминалист Шнайкерт, в своя труд „Наръчник по съдебно-почерково сравнение”, предлага **първата системна класификация на идентификационните признаци**, която да се ползва за криминалистическо изследване на почерка. Като разглежда признаците като проявления на индивидуални различия на пишещия от писмената норма, той ги разделя на първични и вторични. Представените система за класификация и методика за анализ и оценка на почерковите съвпадения и различия са повлияни изцяло от „графологията” на абат Мишон и позволяват неограничена субективност в заключението.

По нататък е описан и формулirаният от Алфонс Бертйон, в края на XIX в., **признако-описателен или сигналистичен** метод. Това учение се основава на принципа, че в почерка трябва да се търсят типичните белези, като за тяхното класифициране трябва да се използва система за измерване и словесно описание (признако-описание). Положителното в този принцип е, че за разлика от предходните

„ненаучни“ калиграфски подходи, за сравнение се вземат под внимание не случайно подбрани елементи от почерка, а само тези, които се повтарят най-често и предполагат определена устойчивост. Така се въвеждат понятията за общите признаци размер, наклон, свързаност и за някои частни признаци, проявени в отделни елементи на буквите. Основен недостатък в теорията на Бертйон е формализмът при определяне и оценка на почерковите особености с идентификационна стойност.

Разгледано е и въвеждането на фотографията в изследването на почерка. Като способ за онагледяване то е предложено от германския изследовател Одебрахт в неговата брошура „За използването на фотографията в наказателния процес“, а като начин за идентификационно изследване, е развито от американеца Пърсифър Фрейзър, който в края на XIX век предлага използването на т.н. **метод на съставната фотография**. Тя включва заснемане на едноименни писмени знаци или подписи и налагане на получените изображения. По този начин се извършват изследвания, които дават представа за доминиращото съотношение на устойчивите спрямо променливите психо-физични проявления при писане. Недостатък се явява необходимостта от мащабиране (напасване по размер) на изследваните писмени знаци или подписи, при което е възможно да се пренебрегнат съществени разлики в размера на писмените движения.

Описан е и **графометричният метод**, който възниква в началото на XX век като необходимост от по-обективна систематизация и възможност за практическа проверка на резултатите.

Идеята за такъв метод е предложена от Фрейзър (1899 г.), Пиер Юмбер (1907 г.) и Ланген Брух (1914 г.), но най-подробно и задълбочено той е формулиран от д-р Едмонд Локар в неговия труд „Углавното следствие и научните методи“.

Локар препоръчва да се анализират четири основни математически измерими признака на почерка – размер, направление, прекъсване и форма. Той дава и пет примерни начина за измервания и сравнения по отношение на тези графометрични признаци - сравнение на височината на буквите за установяване на наличие или отсъствие на

гладниолаж, кюрвиметрично сравнение, сравняване по писмена успоредност, сравняване по брой на прекъсванията и сравняване на характерните форми. Един от най-съществените и съвременни приноси на ръководството на Локар е, че в обобщението се препоръчва комплексният подход, при който резултатите от всички измервания се разглеждат и сравняват в тяхната съвкупност, тъй като сложността на почерка като проявление на висшата нервна система изисква именно такъв многостранен подход. Недостатък в приложението на този метод е абсолютизирането на геометричните пропорции при изследването на почерка, който е биологичен феномен и това крие опасност от даване превес на количествените пред качествените признаци.

В параграф трети „**Основополагащи принципи на съвременната методика за сравнително идентификационно изследване на почерка**” е проследено развитието на научните направления от зараждането до окончателното им оформяне.

Съвременната методика на сравнителното изследване на почерка с идентификационна цел започва да формира своите принципи в началото на XX век, когато водещи за времето си криминалисти създават по-точна и ясна система за класификация на общите и частни/индивидуални особености на даден почерк, които могат да бъдат основни критерии за неговата идентификация.

Към средата на XX в., последователите на д-р Е. Локар развиват идеята, че най-добрият начин за постигане на обективност и точност на заключението е чрез сравняване на някои общи признаци, които са количествени, следователно измерими и сравними по математически път, а не на частните признаци с качествен характер, които са по-неинформативни, защото не могат да бъдат измерени и оценката им е доста субективна.

По същото време, във Великобритания и САЩ, се налага по-голяма нагледност и обективизъм, което води до значително по-методични и ситемни принципи на сравнителното почерково изследване. Представена е по-стройна и пълна класификация на общите признаци, а частните са посочени повече като насоки.

Необходимостта от по-комплексен и достоверен подход, основаващ се на функционалната връзка между всички фактори, влияещи на процеса на формиране на почерка, води до формирането на **комплексен диалектичен и детерминиран подход**. Това става възможно въз основа на две научни постижения – учението за висшата нервна система на И. В. Павлов и социологическите теории, които обясняват процеса на формиране на всяка дейност на човека, включително и писането, като комплекс от въздействия на социални фактори. Разбирането на психическите и физиологични процеси, формиращи почерка, като комплекс с трайна и динамична устойчивост, води в правилната посока към обективно разпознаване на индивидуалните особености на пишещия. Своя принос за това дават С. М. Потапов, Н. В. Терзиев, А. И. Винберг, Г. И. Борягин, А. И. Манцетова, В. Ф. Орлова, Г. Р. Богачкина, Е. Д. Добровольская, С. М. Вул, В. В. Томилин и др.

В параграф четвърти „Съвременни тенденции в методиката на почерковите експертизи” е направен кратък преглед на актуалното състояние на криминалистическото почеркознание в някои страни, които в определена степен са оказали и оказват влияние върху СПЕ в България.

Разгледани са тенденциите на развитие и утвърждаване на съвременните методи за извършване на почеркова идентификация в Германия, Франция Великобритания и САЩ, като са посочени особеностите на ползваната в тези страни систематика на признаците с индивидуализиращо значение.

По-голямо внимание е обърнато на руската школа, която налага динамичния стереотип на писане като основа за изучаване на идентификационните признаци. Изградената по този начин методика използва комплексния количествен и качествен подход за оценка на индивидуалните отклонения от типовата норма и може да служи като основа за въвеждане на критерии за обективност при извършване на СПЕ.

Втора глава „Състояние на почерковото изследване в съвременната българска криминалистика”

Втора глава се състои от пет параграфа. Тя е посветена на състоянието на СПЕ в съвременната българска криминалистика и реализацията ѝ като способ на доказване в наказателния процес.

Извършените проучвания и изследвания на експертната практика имат за цел откриване и анализ на съществуващите проблеми, които възпрепятстват повишаването на обективността в заключенията.

В параграф първи „Зараждане, развитие и законова уредба” са изследвани нормативните актове, които полагат процесуалните устои на СПЕ в България и е направен преглед на теоретичното развитие на методиката за извършване на изследванията и издаваните във връзка с това учебните пособия.

Данните за установяването и развитието на съдебно-почерковата експертиза до средата на миналия век са оскъдни, но от проучените източници става ясно, че в началото почерковото сравняване е възлагано на хора с познания за писмото и писането, т.е. калиграфи, а по късно, през 30-те години, на XX век, в закона вече е формулирано, че СПЕ се назначава на вещи лица по идентификация на почерк.

От средата на XX век България възприема принципите на съветската криминалистика и в експертната практика се налага комплексния подход за извършване на СПЕ. На тази основа се развива и българска теория и практика в криминалистическото изследване на почерка. През 1959 г. излиза „Криминалистика” на И. Вакарелски, през 1961 г. Д. Стоянов публикува „Особености на графическата експертиза”, по-късно, през 1986 г., А. Ангелов издава „Криминалистическо изследване на почерка и признаците на писмената реч”. Тези трудове са повлияни или се придържат към въведените от руската школа принципи на възприемане на почерка като динамичен стереотип с идентификационни свойства.

По-нататък се прави анализ на установения законов и подзаконов ред за извършване на експертизи, в това число и СПЕ. Уточнява се, че обстоятелствата, предполагащи и спомагащи

извършването на криминалистическите експертизи, са регламентирани точно и ясно, но не са пряко свързани с методиката и произтичащите от нея критерии за обективност на заключението, което ще се ползва в наказателния процес. Например определението, че експертизата е способ за доказване, отнесено към съдебно-почерковата експертиза поставя пред изследването изискванията то да е максимално точно и обосновано, но не регламентира условията, които трябва да бъдат спазени, за да се гарантира това. Гаранцията може да бъде осигурена само чрез въведени в законови или подзаконови разпоредби правила за контрол на качеството на цялото изследване и респективно на заключението, което може да послужи за изясняване на обстоятелства с доказателствена стойност.

В **параграф втори „Методика и систематика”** се прави подробен анализ на предимствата и недостатъците на българските научните разработки, които определят методиката за извършване на СПЕ.

Изтъкнати са заслугите на И. Вакарелски за теоретичното развитие на тази материя в светлината на научните принципи за всеобхватност и задълбоченост в познанието за почерка като външен признак на човека с идентификационна стойност. Разгледани са и предлаганите класификации на почерковите признаци и общата и частни методики за извършване на изследванията. Аргументирано са посочени и някои недостатъци, изразени в усложненото и трудно възприемащо се изложение на материала, подценяването на вариантноста в писмените навици и наличието на нееднозначност в класификацията на елементите на писмените знаци.

Обърнато е внимание и на ръководствата за извършване на СПЕ с практическа насоченост, като това на А. Ангелов и са предложени допълнения и актуални уточнения, които ще позволят методиката да добие по-стандартен вид и да служи за повишаване на обективността на СПЕ.

В **параграф трети „Допълнителни способности и технически средства”** е разгледан въпросът за възможностите за използване на електронноизчислителна техника и статистически способности за

повишаване обективността на СПЕ. Анализирани са резултатите от извършените в НИКК преди 2000 г. проучвания и експерименти за графометрични и денситометрични изследвания на почерка с помощта на специализирани компютъризирани системи.

В параграф четвърти „Изследвания, установяващи актуалното състояние и качеството на съдебно-почерковите експертизи в експертната система на МВР в България” са представени принципът на провеждане и анализът на получените резултатите от извършените изследвания за установяване нивото на категоричност като показател за качество на СПЕ и статистическа оценка на броя на идентификационните признаци, използвани за аргументиране на заключенията.

Първото изследване са налага, защото не са малко случаите, при които прокуратурата или съдът връщат преписките за назначаване на повторни експертизи поради липса на категоричност в заключенията на тези, които вече са извършени. Практиката сочи, че в някои случаи вероятните изводи не могат да бъдат избегнати и затова е направен анализ на причините. Установено е, че те могат да са обективни и неподлежащи на промяна и субективни, които могат да бъдат избегнати, защото се дължат на грешки, допуснати от страна на извършващия изследването. В тези случаи са важни въпросите дали вероятното заключение е правилно и добре обосновано в протокола за извършената експертиза, защото само при наличие на аргументираност може да се прецени дали то е основателно.

В хода на изследването в ОЕКД – СДВР са прегледани общо 979 протокола от извършени съдебно-почеркови експертизи, които са имали общо 14461 обекта, включително 11265 подписа и 3220 ръкописни текста. По критерии, подбрани във връзка с експертната практика и методиката, са уточнени показатели, по които да се отчита и анализира информацията и са направени следните изводи:

- подготовката на експертите и качеството на техните експертизи може да се определи като задоволително, но недостатъчно по отношение на максималните изисквания на методиката;

- необходимо е експертният състав да бъде обучен допълнително с цел подобряване на качеството на съдебно-почерковите експертизи;

- допълнителната подготовка трябва да се извърши на базата на унифицирани еталони за изготвяне на протоколи и стандартни инструкции за методите и принципите за оценка на качеството и количеството на изследваните почеркови материали и за процедурата за изискване на допълнителни такива;

- необходимо е и текущо обучение за по-добро овладяване на методите за идентификация на по-кратки ръкописни текстове;

- експертите трябва да бъдат подлагани регулярно на тестове, за да се проверява дали познават изискванията на законовата уредба за извършване на съдебно-почерковата експертиза, защото резултатите показват, че има нарушения;

- необходими са специални инструкции за организация на работата по експертизи с много обекти, които да са съобразени с особеностите на тези задачи и спазването на изискванията на методиката и закона.

Изследването за статистическа оценка на идентификационните признаци, използвани за аргументиране на заключенията е провокирано от факта, че много често възложителите на СПЕ и страните в наказателния процес задават въпрос дали е възможно количествено определение на заключението на СПЕ. По принцип методиката приема, че достатъчността трябва да се преценява като количествено натрупване на качествени показатели, защото индивидуалните особености на почерка не се проявяват константно, а в динамични съвкупности. За да се провери тази хипотеза бяха прегледани протоколите за извършени СПЕ в рамките на една година в БНТЛ при ОД – МВР – гр. Пловдив и Лабораторията по почеркови изследвания на НИКК. Получените резултати дават основание да се направят следните изводи:

- естеството на почерка и спецификата на неговата идентификация предопределят невъзможността да се определи конкретен количествен критерий, който да е валиден за всички съдебно-почеркови експертизи, защото подходът е комплексен и в

оформянето на крайното заключение участва оценката на качествени особености;

- на базата на подобни изследвания би могло да се определи някакъв диапазон, в границите на който да се търси съответствие на количествените критерии с качествените проявления, но това може да стане само след като е унифицирана и стандартизирана методиката за извършване на съдебно-почерковите изследвания;

- възможно е такива изисквания да бъдат заложили в бъдещо ръководство, но е необходимо всички експерти да се придържат към тях, а това може да се гарантира само с въвеждане на единна система за управление и контрол на качеството на експертизите.

В параграф пети „Актуално състояние на обучението за извършване на съдебно-почеркови експертизи в експертната система на МВР” е направен преглед на системата за обучение на експертите от системата на МВР за извършване на СПЕ в близкото минало и към настоящия момент.

Установено е, че след като се прекъсва практиката за обучение на специалисти по криминалистически експертизи във висшите школи на СССР, специализираното обучение по видове експертизи, в това число и СПЕ, се ограничава и се разчита предимно на подготовката по учебни пособия и въвеждане в практиката под ръководството на по-опитни експерти. Това довежда до недостатъчност на познанията и уменията на новоназначените служители в експертната система на МВР и снижаване на качеството на извършените от тях изследвания.

Трета глава: „Актуализация на методиката за извършване на съдебно-почерковите изследвания с цел унификация на експертизата”

Трета глава се състои от три параграфа, в които във вид, съобразен с изискванията за повишаване на обективността на почерковите идентификационни изследвания, са разработени трите основни компонента на методиката, гарантиращи един общ и

унифициран стандарт на познанията, необходими за извършване на СПЕ.

Целта е да се усъвършенства и уеднакви теоретичната основа, върху която да се изгради обучението на новоназначените в системата на МВР експерти и по този начин да се създаде възможност за контрол на качеството на СПЕ.

В **параграф първи „Необходими стандартни познания за формирането на почерка”** се предлага ново теоретично обосноваване на комплексния подход към изучаването на почерка с криминалистическа цел. Практиката и проучванията показват, че има нужда от по-ясно формулиране на връзката между природата на почерка и разпознаването на идентификационните му белези. Затова се дава превес на теорията за неговото формиране като индивидуален набор от привични за пишещия отклонения от писмената типова норма.

Подробно са развити въпросите за обучението по писане и влияенето на вътрешните и външни фактори върху изграждането на писмените навици. С помощта на онагледяване е обяснено въздействието на типовата норма и относителната свобода в границите на писмената толерантност. Чрез тази нова терминология са въведени понятия, даващи по-системна представа за изграждането на индивидуалните писмени навици.

Свойствата на почерка са обяснени по-общодостъпно с оглед на практическите им проявления и е обяснена закономерността, по силата на която всеки пишещ използва различни варианти на един и същи писмен знак в различни ситуации.

В **параграф втори „Унифицирана класификация на почерковите признаци”** е разработена класификация на идентификационните признаци на почерка, която е изградена на базата на описаните досега в нашата специализирана литература постановки, като е направено унифициране. На базата на извършените изследвания и анализи спорните определения и спецификации са заменени с такива, които съответстват на комплексния подход и спомагат за превръщане на методиката в средство за уеднаквяване на обучението и контрол на нивото на познанията.

Отново с цел по-добра приложна насоченост общите признаци са класифицирани в една група по принципа, че материалното отражение на динамичния стереотип в процеса на писане води до взаимна връзка между всички характеристики на почерка и особено на тези, които го определят като цяло.

Като основни критерии за класифициране на частните признаци в унифициран вид са предложени принципите за правилна оценка на идентификационната им стойност, устойчивост и равностойност на вариантите.

За да могат частните признаци да се определят и посочват еднозначно от всички експерти по СПЕ е предложена унифицирана система на тяхното описание.

В параграф трети „Стандартна обща методика за извършване на съдебно-почерковата експертиза” методологията на извършване на СПЕ е развита в съответствие с изискванията за определяне на критерии за повишаване на обективността в идентификационните изследвания на почерка. Обърнато е специално внимание на реда за назначаване и извършване на експертизите с конкретни уточнения на правилата и необходимите и достатъчни материали и средства, без които не може да се подходи към обективен сравнителен анализ. Конкретизирани са процесуалните актове за назначаване на СПЕ и изискванията към обектите и сравнителния материал.

Етапите на идентификационното изследване на почерка са описани ясно с цел стандартизация на процеса. Във връзка с това са формулирани принципите и поредността на извършване на подготовката, разделното и сравнителното изследвания, оценката на резултатите и достигането до изводи. Специално място е отредено на видовете заключения и правилното им формулиране с цел избягване на неточности, водещи до внасяне на съмнения в компетентността на експерта, извършил изследването.

Аргументирано е доказана нуждата от унифициране на протоколирането и са предложени примерни варианти на протоколи,

които ще позволят да се реализира процеса за управление и контрол на качеството.

Глава четвърта „Въвеждане на критерии за по-голяма обективност на съдебно-почерковата експертиза”

Главата се състои от четири параграфа. В тях са разработени системни описания и определения, които да служат като средство за унифициране на процеса на изследването и неговото документиране и модели за обучение и контрол на компетентността на експертите.

Целта е при въвеждането им в практиката те да подпомогнат експерта в спазването на определени принципи за съответствие с изискванията на стандарта и да послужат като критерии за оценка на правилността на извършените действия и направените заключения.

В параграф първи „Нова система за определяне строежа на писмените знаци” е разработена нова класификация на елементите на писмените знаци, която съответства на писмената норма, използвана в училищната практика при обучението по писане. Тя има общоприет характер и може да служи като база за систематизиране и определяне на понятията и термините по начин, който позволява тяхното еднозначно възприемане и употреба в експертната практика.

В строежа на писмените знаци като основни са посочени градивните единици, представляващи елементите и техните конструктивни характеристики. Систематизацията на детайлите от графичния строеж и приетата терминология на наименованията способстват за постигането на еднообразие при определянето и описанието на общите и частните признаци на почерка в изследователската част на експертизите.

В класификацията, чрез онагледяване са посочени конкретните способности за детайлно разглеждане на писмените знаци като цяло и на отделните им елементи в зависимост от техните функции и значимост по месторазположение в процеса на изписване. В приложение е показано цялостно унифицирано описание на елементния строеж на

всички буквени и цифрови знаци, използвани в българската писмена практика.

В параграф втори **„Модели за обучение на експертите за извършване на стандартизирани съдебно-почеркови експертизи и контрол на качеството им”** е разработен модел за въвеждане на нова програма и методика за обучение на експертите по СПЕ. Възприемането на необходимите познания е съчетано с формирането на практически умения, които да гарантират необходимото ниво на компетентност. За целта е развита система за обучение на инструктори, които трябва да преминат през специални курсове по предложена в материала програма за теоретична и практическа подготовка. Тя включва задълбочено запознаване с теорията на комплексния метод за почеркова идентификация и принципите за управление и контрол на качеството на СПЕ и практически занятия по извършване на почеркова идентификация. В съответствие с принципите на процеса за акредитация на специалистите по извършване на криминалистически експертизи е разработена система за оценка на придобитите познания и умения за обучение на специалисти и проверка на тяхната компетентност.

В тази глава е предложен и модел за контрол и управление на качеството на СПЕ в експертната система на МВР. Разработени са програма и план за организация и провеждане на тестове за проверка на компетентността и примерни задачи, които да дадат възможност за оценка не само на правилността на заключенията, но и на начина на тяхното аргументиране.

Контролът на качеството на СПЕ в съдебната система е разгледан отделно. Анализирани са текстовете от законовата и подзаконова уредба, които предполагат извършването на проверка на компетентността на вещите лица, но не уточняват начина за извършване на този вид контрол. Затова е предложено законовото уреждане и въвеждането в съдебната практика на тестови модел, който да уеднакви критериите за гарантиране на обективността на СПЕ в експертната система на МВР и в съдебната система.

В параграф трети „Унифициране на системния ход на съдебно-почерковата експертиза” е направен анализ на общата методика както е изложена в глава трета на дисертационния труд и е обяснено, че в този си вид тя има предимно дидактическо предназначение и не може да служи като пособие с инструктивен характер. Тъй като прилагането на стандарта ISO/IEC 17025 за управление на качеството изисква строго определяне и описване на системния ход на криминалистическите изследвания, в този параграф са разработени принципите и системата за създаване на инструкция, която да указва на вещите лица как и кога да извършват определени действия в съответствие с правилното приложение на методиката. Вариант на такава инструкция е предложен в съответното приложение.

В параграф четвърти „Статистически способности за повишаване на ефективността на обучението и обективността на съдебно-почерковите изследвания” са разработени компютърни системи за изследване на почеркови обекти чрез обработка и анализ на техни цифрови изображения. Тези допълнителни способности могат да служат като критерии за повишаване на обективността като подпомогнат извършването на СПЕ в случаите, когато се налага извършване на по-прецизни оценки за съвпадение или различие в големи по обем бази от данни и са възможни субективни грешки.

Система „АБВ” предлага автоматизирано въвеждане и обработка на данните от анализа на ръкописни текстове с цел определяне на идентификационната стойност на частните признаци, проявени в множество от писмени знаци.

Система „ЕКСПЕРТ” позволява извършването на графометричен анализ на почерка, чрез въвеждане и автоматизирана статистическа оценка на геометричните пропорции и съотношения на елементите от писмените знаци, които са проявени като отклонение от писмената норма и имат индивидуален характер.

Система „ПРЕС” служи за обработка на изображения на почеркови обекти и изобразяване на различните нива на плътност в шрихите като отражение на разпределението на натиска при писане. Визуализацията на различните по степен на плътност зони се извършва

чрез съставяне на хистограми за определяне на съотношението между нивата на сивото в шрихите и общия фон и чрез изобразяване в различни псевдоцветове.

Заклучение

Извършените теоретични проучвания и научни изследвания позволяват да се направят следните изводи:

1. Историческият преглед показва, че само при използване на комплексния подход за количествена и качествена оценка на идентификационните признаци, решаването на задачата за идентификация на лица по почерка може да бъде научно обосновано и възможно най-обективно. Този метод дава възможност за установяване на индивидуалните характеристики, проявяващи се по време на писмената дейност на всеки индивид благодарение на изградения у него своеобразен динамичен стереотип.

2. Извършените изследвания за установяване на актуалното състояние и качеството на СПЕ в експертната система на МВР показват, че подготовката на експертите и качеството на техните експертизи е на ниво, което не гарантира съответствие на заключенията към изискванията на НПК спрямо експертизите. Това е така, защото липсват критерии, по които да се преценява дали извършените изследвания, направените от тях изводи и съставените протоколи са достатъчно качествени, за да задоволят нуждите от обективни способности на доказване в наказателния процес.

3. Използването на комплексната методика за почеркови изследвания с криминалистическа насоченост може да служи като критерий за повишаване обективността на СПЕ, но е необходимо нейното актуализиране и съобразяване с изискванията на международно утвърдените стандарти за управление и контрол на качеството на изследванията в криминалистически лаборатории. Ако този процес се реализира на практика, СПЕ може да стане по-надежден способ на доказване в наказателния процес

4. Започналата акредитация на експертните дейности в НИКК – МВР по утвърдения в ЕС стандарт ISO/IEC 17025 трябва да се приложи и в областта на СПЕ. За целта е необходимо разработването на: пособие по теория на криминалистическото изследване на почерка, стандартна обща методика, модел за обучение, унифицирани ръководства за спазване на системния ход и протоколирането на изследванията и описването на признаците и писмените знаци, които да са еднозначно разбираеми, за да служат като критерии за спазване на стандарта за гарантиране на качеството.

5. Почеркът е сложно психофизиологическо човешко проявление и за да се разберат неговите идентификационни свойства е необходимо задълбочено познаване и разбиране на неговата природна същност. Следователно, учебно пособие по теория на криминалистическото изследване на почерка трябва да осигури на експертите достъпен в дидактическо отношение материал, чрез който те да възприемат същността на процесите и явленията, водещи до възможност за идентификация. Научно-теоретичната разработка, предложена в §§ 1. и 2. на Глава трета на настоящия труд, е изградена върху принципите за унификация на понятията чрез яснота и конкретност на изложението за уеднаквяване на разбирането за почерка като външно проявление на човека с индивидуални особеност.

6. Актуализацията на методиката за извършване на СПЕ трябва да се изгради върху комплексния подход към идентификационното изследване и да включва стандартни описания и формулировки на:

- изискванията, материалите и средствата, необходими за извършване на СПЕ;

- етапите на идентификационното изследване;

- оценката на резултатите и достигането да заключение;

каквито са разработени и предложени в §3. на Глава трета на настоящия труд. Само с така разписани принципи за извършване на СПЕ методиката може да служи като критерий за оценка на обективността на изследването и заключението.

7. С оглед постигне на еднозначност в описанията на извършените изследвания е необходимо да се въведе единна, общо

разбираема и достъпна за всички участници в наказателния процес, класификация на строежа и елементите на писмените знаци, каквато е разработена и описана в §1. от Глава четвърта и приложение 6 от настоящия труд. Тя ще улесни контрола на установяването на идентификационните признаци и оценката на тяхната стойност за крайния извод. По този начин описанията на изследователската част от протоколите ще отговарят на изискването на стандарта ISO/IEC 17025 за възпроизводимост на изследванията с цел последващ контрол.

8. За да се превърне приложението на стандарта ISO/IEC 17025 в СПЕ в съществен критерий за повишаване на нейната обективност е необходимо да се разработи системно описание на основните понятия и термини и хода на извършване на експертизата от запознаването с процесуалните актове и материалите до извеждането на заключение. В §3. на Глава четвърта и приложение 7 са разработени принципите и инструкция, които могат да бъдат възприети от системата за контрол на качеството като еталонни изисквания за гарантиране на всеостранност, изчерпателност и обективност в работата на експертите.

9. Квалификацията на експертите, извършващи СПЕ също е критерий, който влияе върху обективността на заключенията. Проучванията на актуалното състояние /§4. на Глава втора/ показва, че обучението не е ефективно, когато се провежда само чрез спорадични курсове и наставничество от страна на по-опитните към новоназначените специалисти. Необходимо е системно обучение, при което теоретичните знания да бъдат усвоявани във взаимна връзка с практическия опит под ръководството на инструктори, които са запознати в детайли с изискванията и реализацията на процеса на управление и контрол на качеството. В унисон с тези условия е най-удачно ефективността на обучението, респективно на качеството на експертизите, да се гарантира чрез развиване на система за обучение, модел за каквато е предложен в т.т. 1 – 4 на §2. от Глава четвърта на настоящия труд.

10. Извършването на СПЕ е сложен вид научно изследване, което освен теоретичните познания, изисква и богат практически опит. За целта в системата на обучение е предвиден период на апробация от

страна на новообучените експерти. Въпреки това е възможно и по-опитни специалисти да понижат качеството на своите експертизи и за да се гарантира поддържането на постоянно ниво от знания и умения е необходимо да се упражнява текущ контрол. Той трябва да е организиран регулярно и да има акредитационни функции както за отделния експерт, така и за цялата лаборатория. Такъв модел е разработен и описан в т. 5 от Глава четвърта.

11. Гарантирането на качеството на СПЕ чрез изложените дотук способности не може да се реализира напълно, ако не е уредено нормативно. Действащите досега разпоредби на ЗСВ, НПК и Наредба № 1/2008 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица на ВСС допускат приемането на стандартите, които могат да служат като ясни критерии за повишаване на обективността на СПЕ, но не конкретизират начина, по който да стане това. В нормативните документи не се отчита обстоятелството, че извън МВР няма специализирана и одобрена от държавата институция, която да обучава вещи лица в областта на криминалистическите експертизи за идентификация на лица по почерка, но е възможно такова обучение да се извършва и преминалите го да претендират за вписване в списъците на съдилищата. Остава нерешен и въпросът с бившите експерти и младши експерти от МВР, които не са специализирали и извършвали СПЕ. В такива случаи не е определено как и кой да прецени дали кандидатът отговаря на условията, защото в Наредба № 1/16.01.2008 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица на ВСС е посочено само, че вещото лице трябва да е „завършило професионално образование и притежава съответните специални научни познания в областта на определен вид съдебна експертиза". Поради факта, че по документи е трудно да се докаже завършено „професионално образование” по СПЕ и притежаване на „специални научни познания”, трябва да се въведат промени в Глава двадесет и първа „Вещи лица” на ЗСВ и Глава втора „Условия, на които трябва да отговарят специалистите, утвърдени за вещи лица” от Наредба № 1/16.01.2008 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на

вещите лица на ВСС, чрез които за установяване на компетентността на вещите лица по СПЕ да се въведе тестване на техните умения.

12. В случаи, когато поставените пред СПЕ задачи са по-сложни поради качеството на изследвания материал, експертът трябва да се задълбочи в анализа и да вземе предвид и параметри, които трудно се поддават на субективна оценка. В тези случаи, обективността на СПЕ може да се повиши, като се използват компютъризирани статистически способности за изследване на признаци, чиято аналогова обработка може да не е прецизна и да изисква много време. За целта са разработени описаните в §4. от Глава четвърта на настоящия труд компютъризирани системи за оценка на идентификационната стойност на признаците и за анализ на натиска и на графометричните параметри на почерка.

III. НАУЧНИ ПРИНОСИ НА ТРУДА

Дисертационният труд съдържа следните научни приноси:

1. За първи път в българската експертна практика, чрез преглед и анализ на протоколи от извършените в криминалистическата система на МВР СПЕ, са извършени изследвания за:

а) установяване на нивото на категоричност като показател за качество на СПЕ;

б) статистическа оценка на броя на идентификационните признаци, използвани за аргументиране на заключенията.

Те дават възможност за установяване на актуалното състояние и качество на СПЕ в съответствие с изискванията на законовата уредба на експертизите.

2. Направеното историческо проучване доказва по научен път преимуществата на комплексния метод за количествена и качествена оценка на идентификационните признаци на почерка спрямо другите използвани в практиката способности за почерков анализ.

3. Направено е изследване на теоретичните формулировки на методиката за извършване на СПЕ в България, като за първи път в научен анализ са посочени недостатъците, които създават условия за нееднозначност на възприемането ѝ и водят до липса на общи критерии за оценка на обективността на изследванията и заключенията.

4. Направено е изследване на системата за подготовка на експертите от експертната система на МВР по извършване на СПЕ и са посочени причините, които определят недостатъците в нивото на тяхната компетентност през последните години.

5. Направено е изследване на законовата и подзаконовата уредба на експертизите и са посочени дефицитите, които се проявяват по отношение на СПЕ и възпрепятстват пълноценното ѝ приложение като способ на доказване в наказателния процес.

6. За първи път в българската наука е развита теория за формиране на почерка, която въвежда понятието „граници на писмената толерантност” като определящо за разбиране на процеса на изграждане на писмените навици с индивидуален характер.

7. Направена е класификация на идентификационните признаци на почерка, в която понятията и терминологията са уеднаквени, за да може да служат като критерии за контрол на обективността на СПЕ при използването ѝ в наказателния процес.

8. Разработена е обща методика за извършване на СПЕ, която конкретизира процесуалните актове за назначаване на СПЕ, изискванията към обектите и сравнителния материал и определя етапите на изследването и възможните заключения по общоразбираем не само за експертите, но и за всички страни в наказателния процес начин.

9. Аргументирано е доказана нуждата от унифициране на протоколирането и са предложени примерни варианти на протоколи, които ще позволят да се реализира процеса за управление и контрол на качеството на СПЕ.

10. Разработена е нова система за определяне на строежа на писмените знаци, като за първи път в българската криминалистика се предлага класификацията на елементите да се гради върху последователността на тяхното изписване, възприета в училищното обучение по писане и съответно най-лесно възприемлива за експертите и възложителите на СПЕ.

11. За първи път в експертната практика на криминалистическите лаборатории на МВР се разработва стратегия и се определят принципи за акредитация на СПЕ в съответствие със утвърдения в ЕС стандарт ISO/IEC 17025 за управление и контрол на качеството в криминалистическите лаборатории, с което този процес се определя като основен критерий за повишаване на обективността на СПЕ за нуждите на наказателния процес.

12. За осъществяване на приноса по т. 11, за първи път в експертната система на МВР е разработен и се предлага за въвеждане модел за специализирано обучение на експерти по извършване на СПЕ с помощта на инструктори, които са подготвени и акредитирани по въвеждането и изпълнението на стандарта.

13. Също за осъществяване на приноса по т. 11, за първи път в експертната система на МВР е разработен и се предлага за въвеждане

модел за контрол на качеството на СПЕ чрез провеждане на регулярни тестове за проверка на компетентността на съответните специалисти.

14. За акредитиране на СПЕ в криминалистическите лаборатории в България за първи път в експертната практика са разработени принципите и системата за изготвяне на инструкция за спазване на системния ход при извършване на сравнително идентификационно изследване на почерк.

15. С цел обективизиране на преценката на съответните органи за компетентността на вещите лица по СПЕ са направени предложения *de lege ferenda*:

а) в Закона за съдебната власт (обн. ДВ бр. 64/2007 г., посл. изм. ДВ бр. 32/2011 г.), в чл. 400 и чл. 403;

б) в Наредба № 1 от 16.01.2008 г. за вписването, квалификацията и възнагражденията на вещите лица, издадена от Висшия съдебен съвет (обн. ДВ бр. 11/2008 г., посл. изм. ДВ бр. 83/2010 г.) в чл. 13.

По този начин за първи път в българската съдебна практика се предлага въвеждането на проверка на компетентността на вещите лица чрез тестове.

16. Разработени са три компютърни системи за изследване на почеркови обекти чрез обработка и анализ на техни цифрови изображения, които могат да подпомагат извършването на СПЕ и да служат като допълнителни критерии за повишаване на обективността на изследванията:

а) система „АБВ” за определяне на идентификационната стойност на частните признаци;

б) система „ЕКСПЕРТ” за графометричен анализ на почерка;

в) система „ПРЕС” за визуализация на разпределението на натиска в почеркови обекти, чрез денситометричен анализ.

IV. ПРАКТИЧЕСКО ЗНАЧЕНИЕ НА ТРУДА

На базата на разработените в труда: методика за извършване на СПЕ, системи за унифицирано протоколиране и определяне на строежа на писмените знаци, модели за обучение и контрол на качеството чрез регулярни тестове и инструкция за спазване на системния ход на изследванията, на практика, в криминалистическите лаборатории на МВР, може да започне процес на акредитация на СПЕ. Тези материали отговарят на изискванията на международния стандарт ISO/IEC 17025 и могат да бъдат внесени в Българската служба по акредитация за реализиране на процедурата. Така може да се създаде регулаторна практика по управление и контрол на качеството при извършване на СПЕ и да се повиши обективността на почерковата идентификация за нуждите на наказателния процес.

V. ПУБЛИКАЦИИ НА ДОКТОРАНТА ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИЯТА

1. Възникване и развитие на научните методи в криминалистическото изследване на почерка. Трудове на НИКК, 2007 г.
2. АБВ – Компютърна система за статистическа оценка на частните идентификационни признаци при криминалистическо изследване на почерка, Кибернетика и информационни технологии, ИИТ – БАН, кн. II, 2008 г. (в съавторство)
3. Ръководство за определяне строежа на буквените и цифровите знаци в българския език за нуждите на съдебно-почерковата експертиза, НИКК – МВР, 2009 г. (в съавторство)
4. A Computer System for Graphometric Handwriting Analysis, International Conference on Computer Systems and Technologies, Rousse, Bulgaria, 18 – 19 June 2009. (в съавторство)
5. Ръководство за извършване на съдебно-почеркови експертизи с идентификационна цел – I част, НИКК – МВР, 2010 г.
6. Необходимост и условия за акредитация на съдебно-почерковата експертиза, Научни известия, ЮЗУ „Неофит Рилски” – Благоевград (под печат).